

3e JAARGANG
NUMMER 2
FEBRUARI 1968

DAAD EN GEDACHTTE

orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT
HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF.
BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF
MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN
HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER
GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE-
GRIP, AAN DE GEDACHTE.

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam - W

Postgiro 307695

D E I N I N G I N D R E N T E

NA EEN PERIODE van ongeveer dertig jaar zijn er in Nederland weer werklozen-demonstraties gehouden. Op het moment dat wij dit schrijven - zondag 15 januari - is de eerste (die in Hoogeveen) achter de rug. Als de lezer deze regels onder de ogen krijgt zal er op zijn minst nog één zijn bijgekomen: die in Heerlen op zaterdag 21 januari van de ontslagen Vasco-arbeiders. Het zit er wel in, dat er nog méér van dergelijke acties zullen volgen.

Al terstond bij de eerste hebben zich enkele feiten voorgedaan, die wel niemand ontgaan zullen zijn, die aan de gebeurtenissen uit de dertiger jaren nog een levendige herinnering bewaart. Destijds, toen in de Peel, in Wyster en Diever op werkverschaffingsobjecten wilde acties werden gevoerd, hebben de arbeiders aanvankelijk vertwijfelde pogingen in het werk gesteld om voor hun strijd de steun van de bonden te verkrijgen. Dat lukte niet. De bonden wauwelden, deden beloften, wauwelden nog eens en lieten vervolgens iedere staking in de werkverschaffing doodbleeden. Het grote N.V.V. sprak telkenmale wanneer er van strijd sprake was, daarover zijn afkeuring uit met het argument, dat het allemaal "toch niets op zou leveren." Voor zover onze herinnering reikt echter is het toentertijd nimmer voorgekomen, dat vakbondsbestuurders er een reis voor over hadden om nog vóór de actie een feit was een hartstochtelijk beroep op de arbeiders te doen om van hun voornemen af te zien. In de dertiger jaren is het schering en inslag geweest, dat strijd-willende werklozen bij de vakbondsfunctionarissen op hulp kwamen smeken. In de tweede januariweek van het jaar 1967 waren de rollen omgekeerd. Hoofdbestuurders van het Christelijk Nationaal Vakverbond hebben een bezoek aan Hoogeveen gebracht en daar alles in het werk gesteld om de beraamde protestactie te doen afgelasten. Dat is een der opvallendste verschillen geweest tussen nu en toen. Nu waren het niet de arbeiders die smeekten, maar de bonden. En bij smeken alleen is het niet gebleven.

Het C.N.V. heeft niet alleen al de autoriteit waarover het nog beschikt - zeker in 'n grotendeels christelijk en nog wel gereformeerd gebied - in de schaal geworpen, het heeft zich niet slechts van de actie gedistancieerd, het heeft die niet alleen ronduit afgekeurd, het heeft niet enkel met argumenten de protestmars in Hoogeveen pogen te verhinderen, het heeft zich óók bediend van morele pressie.

De 43-jarige timmerman-voorman Catharinus Annen, zelf gereformeerd, aan wiens brein het idee van de Hoogeveense protestmars is ontsproten, heeft tegenover een verslaggever verklaard:

"Door de besturenbond van het C.N.V. is contact opgenomen met de plaatselijke predikanten, met het verzoek van de kansel af de actie te veroordelen, maar zij hebben dat geweigerd."

Een al wat oudere man, die in de middaguren van vrijdag 13 januari in de straten van Hoogeveen in de stoet heeft meegelopen, heeft verteld:

"We zijn met een royement bedreigd als we zouden meedoen, maar ik laat het er niet om."

Men ziet het, het Christelijk Nationaal Vakverbond heeft de werklozen-demonstratie in Hoogeveen zwaar onder vuur genomen nog eer zij een realiteit werd. Om welke reden? De heer Tjeerdsma, landelijk secretaris van de Christelijke Bouwvakarbeiders Bond, verklaarde op een inderhaast geïmproviseerde bijeenkomst, die de avond vóór de mars in gebouw "De Rank" in Hoogeveen werd gehouden, dat "het landelijk hoofdbestuur geen medewerking kon verlenen aan een demonstratie, die zonder overleg met dat hoofdbestuur was opgezet en kans bood op ontsporing." Maar de burgemeester van Hoogeveen, de heer J.H. de Goede, verantwoordelijk voor de openbare orde in zijn gemeente, zag "de kans op ontsporing" nauwelijks. Het gemeentebestuur van Hoogeveen verleende grif de voor de actie vereiste vergunningen.

Kan het zijn, dat de werkelijke, dieper liggende beweegredenen van het C.N.V. een gans andere is geweest dan de op het eerste gezicht al zonderling aandoende, achteraf ronduit belachelijk schijnende vrees voor "ordeverstoringen", die daarenboven geen zaak zijn van een vakbondsbestuur, maar van de burgerlijke autoriteiten?

De heer S. Hinnen, secretaris van de Hoogeveense besturenbond van het C.N.V. heeft gezegd, dat hij in het plan voor de protestmars niets anders kon zien dan "categoriaal optreden". Dat was blijkbaar de scherpste veroordeling van de actie, die hij bedenken kon. De heer Diephuis, voorzitter van de moderne (NVV) besturenbond in Hoogeveen, was het daarmee volledig eens en voegde er aan toe, "het categoriaal optreden van de heer Annen zelfs funest" te achten ("Het Vrije Volk", 5 januari 1967).

In de bijeenkomst van donderdagavond 12 januari heeft de heer Tjeerdsma nog een gans ander argument gehanteerd. Hij betoogde: "Demonstraties kunnen op een gegeven moment voor de overheid een belemmering zijn om iets te doen. Het kan de schijn wekken dat de man op de straat de regering leidt. De regering zegt dan: daar gaan wij niet achter lopen. De kranten en de televisie hebben van Hoogeveen veel ophef gemaakt. Maar zal het ook indruk maken op Den Haag?"

De Parool-redacteur, die deze woorden uit de mond van de heer Tjeerdsma optekende heeft er aan toegevoegd, dat er in de zaal ernstig werd gekeken door een blauwe damp heen. Wij kunnen dat gemakkelijk aannemen. Wat moet je als arbeider anders doen dan ernstig kijken wanneer de misère van de werkloosheid pas begonnen is, wanneer de kommer van een armoe-bestaan nog niet aan je zenuwgestel gevreten heeft en je (nog) de burgerlijke beleefdheid in acht wilt nemen bij het aanhoren van zúlke taal? Maar het is ons, alsof wij die arbeiders daar in gebouw "De Rank" hardop hebben horen denken.

De een zal zich wellicht afgevraagd hebben, hoe of dat dan wel vele andere keren gezeten mag hebben, dat een in gezapige gemoedrust met de handen in de schoot zittende overheid pas door acties of betogingen bewogen werd iets te ondernemen. Misschien zal een andere, wat oudere Hoogevener bepeinsd hebben, dat er in de dertiger jaren nimmer door de overheid iets ten bate van de werklozen verricht werd, zolang deze zelf niet de koppen bij elkaar staken en in strijd gingen. En wellicht zal een derde bij zichzelf geconstateerd hebben, dat "vriend" Tjeerdsma zichzelf maar lelijk stond tegen te spreken en in één adem beweerde, dat de regering niets kon doen als de werklozen wat deden én, dat zij dán pas wat zou doen, indien de werklozen iets deden, wat indruk op haar zou maken. Iets van groter omvang en betekenis derhalve dan een protestmars door Hoogeveen. "Zou", zo heeft hij zich mogelijk verder zitten afvragen, "daarbij dan niet de vrees voor ordeverstoringen bestaan?"

Het is niet voor twijfel vatbaar, dat de heer Hinmen, sprekende over de afschuw voor categoriaal optreden, oprechter was dan bondsbestuurder Tjeerdsma. Waaruit echter valt de vrees voor 'n categoriaal optreden op haar beurt te verklaren? 't Antwoord op die vraag werd zonder omwegen gegeven door dezelfde oudere demonstrant, die we al een keer aan het woord gelaten hebben:

"De bonden", zo zei hij, "zijn doodsbang voor deze demonstratie, omdat het door dergelijke acties duidelijk wordt, dat zij niets kunnen klaarmaken."

Hij die deze uitspraak deed, was bepaald niet de enige met een uitgesproken ongunstig oordeel over de vakbeweging. De 51-jarige Harm Lichtendonk, in tegenstelling tot de demonstrant, die wij zojuist citeerden, niet bij een organisatie aangesloten, zegt:

"Ik heb tien jaar in de wegebouw gewerkt en daarna zó maar mijn ontslag gekregen. Mijn gezin moet nu leven van 93 gulden in de week. De bonden zinnen me niet. Je moet er alleen maar voor betalen en als je ze een keer nodig hebt dan geven ze niet thuis..."

Niet thuis!! Dat hebben de bonden de Hoogeveense werklozen nu óók gegeven. Het C.N.V. bij monde van de heren Tjeerdsma en Hazes (landelijk voorzitter), het N.V.V. bij monde van de plaatselijk bestuurder Diephuis. Maar van betekenis vonden ze de zaak wél. "Als wij er eerder van gehoord hadden", zei de heer Hazes in gebouw "De Rank", "waren we wel eerder hier geweest!"

Wij koesteren daaromtrent geen enkele twijfel. De vakbonden zijn er altijd als de kippen bij als het er om gaat een zelfstandig optreden van de arbeiders de kop in te drukken. En met een zelfstandig optreden had men hier te maken, ook al is (of was?) Catharinus Annen dan zelf plaatselijk bestuurder van het C.N.V. Dat laatste is 'n toevallige bijkomstigheid, die voor Annen zelf mogelijk nog persoonlijke konsekwenties zal hebben, maar die bij de opzet van deze protestactie geen enkele rol gespeeld heeft. Niet als plaatselijk CNV-bestuurder heeft Catharinus Annen zijn plan voor een protestmars gelanceerd, hij is er mee op de proppen gekomen niettegenstaande hij CNV-bestuurder was.

Het laatste feit is interessant. Het bewijst, dat soms voor lagere, onbezoldigde bestuurders, die wat dichter, vaak oneindig dichter bij de arbeidersklasse staan dan de Utrechtse, Amsterdamse of Haagse bureaucraten, het zélf ook nog arbeider zijn op beslissende momenten zwaarder kan wegen dan de bindingen met de vakorganisatie. Wat ziet men in zo'n geval? Dat de bindingen met de klasse hem volslagen ánders doen handelen dan hij op grond van zijn bestuurdersschap of de vakbondsdoctrine zou moeten doen. Kennelijk was ook bij "broeder" Annen, zijn gereformeerd geloof ten spijt, niet God de Here, maar het maatschappelijk zijn bepalend voor het bewustzijn.

Vrijdag de 13e (ongeluksdag voor het CNV) zette de stoet van protesterenden zich op het Hoogeveense marktterrein in beweging. Over de omvang ervan lopen de berichten sterk uiteen. "De Telegraaf" spreekt van een kleine 500. Volgens een redacteur van "Het Parool" waren het er maar een dikke honderd. Men stopte brieven in de bus, bestemd voor b en w, voor gedeputeerde staten van Drente, voor 't bureau van sociale zaken, voor het gewestelijk arbeidsbureau. Voor het gebouw van deze laatstgenoemde instelling kwam het tot een soort van "happening": een grote kartonnen doos, waarop de letters G.A.B. geschilderd stonden werd in brand gestoken. De vlammen laaiden op, maar van het geheel spatte het vuur niet af. De opspandoeken meegevoerde leuzen - op rijm veelal en mede daardoor wat kinderlijk aandoend - waren tam. Maar dat alles is niet het essentiële. Essentieel is naar onze mening, dat ook tegen een dergelijke, welbeschouwd nog vrij onschuldige actie, een grote vakcentrale haar allerzwaarste artillerie in stelling bracht.

Een vergissing? Een onjuiste beoordeling van de werkelijke situatie? Naar ons oordeel niet. Een vakbeweging - de natuurlijke tegenstander van een zelfstandig

optreden van de arbeiders - kán geen actie tolereren, die aan haar controle ontsnapt en mede daardoor haar bestaansreden problematisch maakt.

"Ik had", zei hoofdbestuurder Tjeerdsma in gebouw "De Rank", "best mee willen lopen. Voorop zelfs. Maar niet op deze manier." De arbeiders reageerden niet. Hun gezichten bleven strak. Geen teken van instemming. Geen teken van protest. Geen teken zelfs van ongeloof of van verbazing over zo'n kennelijke leugen en zo'n grote brutaliteit. Toch bevatte zelfs deze leugen een kern van waarheid. Niet de actie als zodanig veroordeelden de CNV-bestuurders in de eerste plaats, maar het feit, dat deze geheel buiten hen om op touw gezet was. Dáárvan bovenal vreesden zij de gevolgen.

Misschien herinnerden deze CNV-bestuurders zich nog vaag hoe in de dertiger jaren, in de Peel, in Wyster en ook in het Drentse Diever de zelfstandig optredende arbeiders uit de werkverschaffing opeens werden aangeraakt door een gevoel van macht, door de zekerheid tot iets in staat te zijn, door de roes van een eindelijk veroverde eenheid - zelfs met de werkenden tenslotte - en dat de vakbeweging hun al die zaken destijds nooit had kunnen geven. Zomin als zij het nu of ooit zal kunnen. Of de werklozen van Hoogeveen op die vrijdagmiddag een dergelijk gevoel ook gekend hebben, al is het maar een ondeelbaar ogenblik, dat weten we niet. De verslaggevers der burgerlijke kranten hebben er hen niet naar gevraagd. Maar wat we wél weten, op grond van vele ervaringen uit soortgelijke acties, dat is, dat ze een dergelijk gevoel onvermijdelijk zullen krijgen, wanneer ze ermee doorgaan op de weg van het zelfstandig handelen te marcheren.

=====

DE ALLIANTIE DER ONMENSELIJKHEID

Rainer Beck was tijdens de tweede wereldoorlog bij de Duitse Kriegsmarine. Evenzo Bruno Dorfer. Maar in 1944 verliet Rainer Beck zijn onderdeel en keerde niet terug. Hij deserteerde. Hetzelfde deed Bruno Dorfer, maar veel later. Hij deserteerde pas enkele dagen voor het einde van de oorlog.

We weten niet, waarom Rainer Beck in 1944 deserteerde. Wellicht had hij begrepen, dat de Duitse nederlaag onvermijdelijk was en was hij niet van plan zijn leven te offeren voor een verloren zaak. Wellicht ook was hij anti-nazi en probeerde hij op die manier onder het barbaarse regiem vandaan te komen. We weten het echter niet, evenmin als we weten waarom Bruno Dorfer enkele dagen voor het einde van de oorlog deserteerde. Eén ding weten we echter zeker, n.l. dat ze tijdens hun desertie voortdurend de dood voor ogen zagen. Want zij kunnen er niet aan getwijfeld hebben, dat hun leven voor het poloton zou eindigen, wanneer ze zouden zijn gegrepen.

Het moet voor Rainer Beck en Bruno Dorfer dan ook een grote opluchting zijn geweest toen eindelijk in mei 1945 de Duitsers capituleerden. We kunnen ons wel indenken hoe de angst van hun afgevallen moet zijn toen ze het heugelijke nieuws hoorden; hoe blij ze geweest moeten zijn het leven er afgebracht te hebben. Vol blijdschap en vertrouwen meldden ze zich bij de Canadezen, bij de strijders voor vrijheid en democratie, bij de strijders tegen het barbarisme van het Derde Rijk. Hun bittere tocht was ten einde. O zeker, ze werden bij de andere Duitse krijgsgevangenen opgesloten in de Fordfabrieken bij Amsterdam. Maar wat had dat te betekenen bij alles wat ze reeds hadden doorgemaakt? Daar was immers het vooruitzicht weer naar huis te gaan. Nee, het krijgsgevangenschap in de Fordfabrieken was niet zo erg. Dat zou wel te doorstaan zijn. In elk geval werd hun leven niet meer bedreigd.

Helaas, Rainer Beck en Bruno Dorfer vergisten zich. Want Oliver H. Mace was

dan wel majoor bij een Canadees legeronderdeel, dat tegen Duitsland had gevochten, dat nam echter niet weg, dat hij als hoge officier zich meer verbonden voelde met de hoge Duitse officieren dan met een paar deserteurs van de Kriegsmarine. Jarenlang mocht er dan gepropageerd zijn, dat ook het Canadese leger vocht tegen het Hitler-barbarisme en voor de vrijheid, dat nam allemaal niet weg, dat onze Canadese "bevrijders" in de eerste plaats militairen waren. En wat moet er van het militaire apparaat terecht komen, wanneer iedereen maar deserteert? Discipline en tucht moet er zijn, ook bij een verslagen leger. En dit alles besliste het lot van Rainer Beck en Bruno Dorfer. Zij zouden vallen als slachtoffers van de verbondenheid van het onmenselijke militarisme.

In het krijgsgevangenkamp in de Fordfabrieken zat ook Wilhelm Köhn, destijds rechter bij de krijgsraad van de Kriegsmarine. Het geheel Duitse militaire apparaat mocht dan verslagen zijn, Wilhelm Köhn kon er toch geen genoegen mee nemen samen te moeten zitten met een paar deserteurs. Hij deed dus een beroep op zijn collega-officier van het Canadese leger, majoor Oliver H. Mace, die hem toestemming verleende de twee deserteurs te berechten. En zo veroordeelde een krijgsraad van een verslagen leger in krijgsgevangenschap de twee deserteurs Rainer Beck en Bruno Dorfer tot de dood door de kogel.

Op 13 mei 1945 gaf majoor Oliver H. Mace aan Wilhelm Köhn de beschikking over een vrachtwagen en geweren. Zo werden Rainer Beck en Bruno Dorfer naar kamp Zeeburg vervoerd, waar de executie zou worden voltrokken.

Wat er in de laatste minuten is omgegaan in deze twee mensen kunnen we niet bevroeden. Daar stonden ze voor het vuurpeloton. Direct zouden de kogels hen vellen, kogels afkomstig uit Canadese geweren, vrijwillig en blijkbaar met plezier afgestaan door een majoor van een leger, waarvan men hen jarenlang had wijsgeemaakt dat het hen zou bevrijden van het barbarisme. In de laatste ogenblikken moet hun duidelijk geworden zijn, dat het allemaal leugen en bedrog was; moet hun duidelijk geworden zijn, dat elk militarisme, democratisch of nazistisch, even onmenselijk en barbaars is.

Daar klonk het commando, en de kogels sloegen in de lichamen van Rainer Beck en Bruno Dorfer, die geloofd hadden veilig te zijn en hadden gedroomd van een weerzien met allen die hen lief waren. Hun reis was ten einde, maar thuis kwamen ze niet. Hun lichamen zullen ergens bij Amsterdam begraven zijn.

En Wilhelm Köhn? Die bekleedt natuurlijk weer een eervolle positie in het naoorlogse Duitsland. Als rechter spreekt hij thans "recht" in Keulen.

En Oliver H. Mace? Die is weer een achtenswaardige boer in de buurt van Innisfail in Alberta te Canada.

En nog steeds weet men ons te vertellen, dat de geallieerde legers vochten tegen het barbarisme van het Hitler-regime, voor menselijkheid en recht. De treurende nabestaanden van Rainer Beck en Bruno Dorfer weten wel beter. Wij ook. Bij het salvo dat de twee deserteurs velde, zegevierde niet de menselijkheid en het recht, doch de alliantie der onmenselijkheid van het Duitse en het Canadese militarisme.

=====

DE F O P S P E E N D E R M E D E Z E G G E N S C H A P .

PROF. DR. S. KLEEREKOPER, 73 jaar oud, voormalig hoogleraar in de economie aan de universiteit van Amsterdam, de laatste tien jaar voor de tweede wereldoorlog docent aan de kaderschool van het N.V.V., heeft onlangs in een bijeenkomst van de politieke studentenvereniging "Politeia" de medezeggenschap een "fopspeen" genoemd. In de kring van het Nederlands Katholiek Vakverbond vond men dat "een zeer opmerkelijk geluid". Dat was de reden, dat men prof. Kleerekoper uitnodigde voor de katholieke vakbondsbladen een artikel te schrijven, waarin hij zich nader zou verklaren. Aan dat verzoek heeft prof. Kleerekoper gevolg gegeven. Zijn beschouwing verscheen in het begin van januari. "Medezeggenschap is een fopspeen" was zij getiteld. In die vier woorden kan ook ons oordeel over de medezeggenschap worden samengevat. Maar als twee hetzelfde zeggen, behoeft dat nog niet te betekenen, dat zij het met elkander eens zijn. Tussen prof. Kleerekoper en ons gaapt een brede kloof. Om dat te demonstreren zullen wij de uiteenzetting die hij gegeven heeft hier kort en puntsgewijze samenvatten, telkenmale onderbroken door een zo kort mogelijk commentaar. De zin daarvan is tweeledig. In de eerste plaats hopen wij op deze wijze duidelijk te maken, wáár de verschillen liggen ook bij ogenschijnlijke overeenkomst van standpunt. In de tweede plaats menen wij, dat een dergelijke critische begeleiding van zijn betoog er toe kan bijdragen, dat ónze kijk op de zogenaamde medezeggenschap de lezer duidelijker voor ogen komt te staan.

PROF. KLEEREKOPER begint zijn algemene inzichten over de vakverenigingen kenbaar te maken: "Ik houd", zegt hij, "de niet door de regering beheerste vakvereniging voor een onmisbaar instrument voor de arbeiders in hun economische en maatschappelijke strijd: in hun loonstrijd en in hun strijd voor de secundaire arbeidsvoorwaarden en in het algemeen in hun strijd om hun bestaan in overeenstemming met de menselijke waardigheid te brengen."

ONZE MENING over de vakbeweging is 'n gans andere. Wat zij ook in het verleden geweest moge zijn, er is geen sprake van, dat zij in het heden een instrument van of voor de arbeiders zou zijn. Zij heeft zich ontwikkeld tot een instelling, die volkomen vergroeid is met, een onderdeel geworden is van de bestaande maatschappij, tot welke de arbeiders in voortdurend grotere tegenstelling komen te staan. Bij hun loonstrijd en hun strijd voor de secundaire arbeidsvoorwaarden vinden de arbeiders de vakbeweging niet aan hun zijde, maar tegenover zich.

PROF. KLEEREKOPER zegt: "Wanneer ik mij tot tegenstander van de medezeggenschap verklaar, moet dit zo begrepen worden, dat ik deze medezeggenschap als een ondeugdelijk middel voor de arbeiders in hun strijd om hun emancipatie beschouw, maar geenszins als een bewijs van conservatieve of - erger - van reactionaire gezindheid."

ONS COMMENTAAR: Het is om diverse redenen wél zaak om uitdrukkingen als "de strijd van de arbeiders voor hun emancipatie" of "een conservatieve- of reactionaire gezindheid" iets scherper te definiëren dan hier door prof. Kleerekoper wordt gedaan. Wát bedoelt hij met 'de emancipatie van de arbeiders'? Hun emancipatie tot gelijkberechtigde en volwaardige staatsburgers? Die emancipatie is voltooid. Er behoeft geen strijd meer voor te worden gevoerd en er wordt ook geen strijd meer voor gevoerd. Of bedoelt hij met 'de strijd van de arbeiders voor hun emancipatie' een verzet tegen de gevolgen van de loonarbeid, dat in wezen - of men zich daar nu bewust van is of niet - uitmondt in een strijd tégen de loonarbeid? Zo hij het laatste bedoelt, heeft de opmerking, dat de zogenaamde medezeggenschap in die strijd een ondeugdelijk middel is, weinig zin. De arbeiders, die deze strijd dagelijks voeren, hebben niet naar het middel van de medezeggenschap gegrepen. Ongetwijfeld had pater Hoefnagels gelijk, toen hij een aantal jaren geleden constateerde, dat er bij de brede massa der arbeiders geen echte levende behoefte aan bestond. De "medezeggenschap", dat is een zaak geweest van de vakbewe-

gingsleiders en de ondernemers. Zo zij ergens een middel toe is, dan een, om, met behoud van de bestaande verhoudingen, de sociale vrede te vervolmaken. Als zodanig kan zij niet ondeugdelijk worden genoemd. Vandaar, dat men haar tegenstanders ternauwernood aantreft in de kring van de ondernemers. Niet bij hen ontmoet men een 'conservatieve- of reactionaire tegenstand' tegen de "medezeggenschap". Terwille van de klaarheid is het niet overbodig, dat duidelijk te zeggen. Wanneer prof. Kleerekoper stelt, dat de "medezeggenschap" een ondeugdelijk middel is in de arbeidersstrijd, dan komt dat ongeveer op hetzelfde neer als dat iemand zou beweren, dat de militaire discipline een ondeugdelijk middel is ter bevordering van het zelfstandig denken. In beide gevallen kan worden opgemerkt, dat zij dáárvoor ook niet werd ingesteld.

PROF. KLEEREKOPER schrijft: "Artikel 6 van de Wet op de Ondernemingsraden luidt: 'De ondernemingsraad heeft tot taak, zulks onder erkenning van de zelfstandige functie van de ondernemer, naar vermogen bij te dragen tot een zo goed mogelijk functioneren der onderneming.' Afgezien van de vergaande inexactheid van het gehele artikel, dat het eigenlijk tot een slag in de lucht maakt, wijs ik op de woorden 'zulks onder erkenning van de zelfstandige functie van de ondernemer'. De ondernemer heeft het uit hoofde van zijn 'zelfstandige functie' tenslotte voor het zeggen. Men zou dit artikel met het volste recht het 'anti-medezeggenschapsartikel' kunnen noemen, terwijl de gehele wet toch de illusie wekt medezeggenschap voor de arbeiders ten minste in te leiden! Eerste fopspeen of wel boerenbedrog."

ONZE ZIENSWIJZE: Prof. Kleerekoper heeft volkomen gelijk, wanneer hij het bewuste wetsartikel als het "anti-medezeggenschapsartikel" omschrijft. Hij heeft gelijk, dat hier sprake is van boerenbedrog of wel van een fopspeen. Alleen, wanneer hij schrijft, dat dit zo is, "terwijl toch de gehele wet de illusie wekt medezeggenschap voor de arbeiders ten minste in te leiden, dan vestigt hij door zijn woordkeus de indruk, alsof het gewraakte artikel feitelijk indruist tegen de beoogde strekking van de wet. Daar nu is geen kwestie van. Zeker, de wet wekt de illusie medezeggenschap voor de arbeiders in te leiden. Dát is haar bedoeling.

Zij leidt echter die medezeggenschap niet werkelijk in. Het "anti-medezeggenschapsartikel" is geen fopspeen, die in de wet verpakt zit of verborgen is; het is een fopspeen, zoals de wet zelf óók een fopspeen is. Op de keper beschouwd komt de fopperij eigenlijk nergens duidelijker aan het licht dan juist in dit artikel.

PROF. KLEEREKOPER zegt: "Er zijn tal van voorstellen waarbij getracht wordt de arbeiders 'medezeggenschap' te geven door 'n aantal arbeiders of arbeidersafgevaardigden zitting te doen nemen in het college van commissarissen. Op een of andere wijze kan hierbij de ondernemingsraad als kiescollege gebruikt worden. Al deze voorstellen zijn gekenmerkt doordat zij de arbeidersafgevaardigden steeds van de absolute meerderheid uitsluiten. Tweede fopspeen! Lopen de belangentegenstellingen in het college van commissarissen werkelijk hoog, dan is de uitslag zeker: de arbeiders zijn in de minderheid en de ondernemer heeft 'n extra zogenaamd "democratische" sanctie voor zijn beleid die hem - men lette goed op - verschaft wordt door medewerking van zijn arbeidersafgevaardigden, ondanks dat zij wellicht "tegen" hebben gestemd: hun coöperatie blijft. Natuurlijk zal men voor ondergeschikte kwesties de arbeidersafgevaardigden somtijds hun zin geven, al ware het slechts om een goed figuur te slaan voor het publiek. Maar een goed vakverenigingsbestuurder kan ten opzichte van deze soortkwesties minstens zo efficiënt werken als de gehele rompslomp van ondernemingsraden of arbeiderscommissarissen."

ONS COMMENTAAR: Prof. Kleerekoper heeft, wat de essentie van zijn woorden betreft volkomen gelijk, al is het natuurlijk zo, dat met de voorstellen betreffende de "arbeiders-commissarissen" niet getracht wordt de arbeiders "medezeggenschap" te geven - gelijk hij schrijft - doch slechts hen de illusie van medezeggenschap te bezorgen. Wat zijn opmerking betreft, dat "een goed vakverenigingsbestuurder minstens zo efficiënt kan werken als de gehele rompslomp van ondernemingsraden of

arbeiderscommissarissen", ook die onderschrijven wij, maar ongetwijfeld in een andere zin dan prof. Kleerekoper het bedoelt. Naar onze mening is een "goed" (lees: handig en aan het apparaat verknocht) vakverenigingsbestuurder zeker in staat de arbeiders met evenveel succes te bedotten als zij bedot worden door het instituut van ondernemingsraad of arbeiderscommissaris.

PROF. KLEEREKOPER: "Denkt men werkelijk dat een arbeiderscommissaris bijvoorbeeld bij ontslag van personeel betere resultaten zou verkrijgen dan 'n vakverenigingsbestuur?"

ONS ANTWOORD: Nee, dat denken wij niet. Maar denkt prof. Kleerekoper, dat een vakverenigingsbestuur betere resultaten zou verkrijgen dan een arbeiderscommissaris? Herinnert de professor zich hoe het bij het Utrechtse bedrijf van Werkspoor is gegaan? Toen daar ontslagen vielen heeft de vakbeweging protesten laten horen. De Werkspoor-arbeiders echter zijn in staking gegaan. Waaraan, zo denkt de hoogleraar, moet het worden toegeschreven, dat de Werkspoor-directie haar aanvankelijke maatregelen onverwijld weer introk?

PROF. KLEEREKOPER schrijft: "Er mag op gewezen worden, dat de arbeiders op één punt volledige medezeggenschap hebben verkregen zonder toedoen van enige arbeiderscommissaris, ondernemingsraad of een dergelijke zoethoudertje. Ik bedoel bij het vaststellen van het arbeidersloon. De vakbondsbesturen hebben op dit punt 'n eerbiedwaardige staat van dienst, ongetwijfeld soms sterk beïnvloed door conjunctuur, maar denkt men dat de arbeiderscommissarissen deze invloed niet zullen ondergaan? Dit betekent dat de arbeiders beter met alle kracht kunnen werken voor hun vakvereniging dan het droombeeld der medezeggenschap na te jagen."

ONS COMMENTAAR: Elk dezer woorden van prof. Kleerekoper prikkelt tot krachtige tegenspraak. Er is geen kwestie van, dat de arbeiders enige medezeggenschap verkregen hebben bij de vaststelling van hun loon. De vakbondsbestuurders ja!; de arbeiders nee! De fout, die prof. Kleerekoper hier begaat is de veelgemaakte van het identificeren, het gelijk stellen van de vakbeweging met de arbeiders. Wat men de laatste kwarteeuw en gedurende 'n langere periode zelfs heeft kunnen constateren, dat is een toenemende kritiek van de vakbondsleden op hun leiders, dat is een toenemend aantal "wilde" stakingen, waarbij de arbeiders het niet onder stoelen of banken staken, dat zij zich niet gebonden voelden door loonafspraken van bestuurders, dat bij het loonoverleg wel namens de bonden, maar niet namens hen gesproken werd. Niet voor niets heeft de Amsterdamse advocaat mr. Berkhoff, toen hij voor 't Amsterdamse scheidsgerecht in 1955 de belangen der ontslagen gemeente-arbeiders behartigde, opgemerkt, dat er van een vertrouwenscrisis tussen de vakbonden en hun leden sprake is en dat deze elkanders taal niet meer verstaan. Niet voor niets heeft pater Hoefnagels naar aanleiding van de havenstakingen van 1961 geschreven, dat door de tegenstelling tussen de arbeiders en hun officiële vertegenwoordigers... 't officiële overleg tussen werkgevers- en werknemersorganisaties zijn reële betekenis dreigt te verliezen. Niet voor niets betoogde dezelfde pater Hoefnagels in een beschouwing over de busstaking van januari 1960, dat "de arbeider niet zonder meer genoeg neemt met de arbeidsvoorwaarden die zijn leiders namens hem, maar zonder hem regelen". Dergelijke woorden zijn voor prof. Kleerekoper blijkbaar te vergeefs gesproken. Hij spreekt over het loonoverleg nog altoos op een wijze, die pater Hoefnagels - zeer terecht - zeven jaar geleden al "onrealistisch" heeft genoemd. Er is bij het loonoverleg zelfs van de geringste invloed van arbeiders nog geen sprake, laat staan van "medezeggenschap". En wanneer prof. Kleerekoper beweerd, dat de vakbondsbesturen in dit opzicht een eerbiedwaardige staat van dienst hebben, dan zeggen wij: een staat van dienst ongetwijfeld, maar dan eerder een beruchte; en van dienst aan het ondernemersdom. Tenslotte, als prof. Kleerekoper, niet zonder grond, de "medezeggenschap" "een droombeeld" noemt, waarom spreekt hij dan wél van "medezeggenschap" (en nog wel van "volledige medezeggenschap"!) bij het loonoverleg?

PROF. KLEEREKOPER schrijft in zijn opstel verder: "Er is nog iets anders. Men

doktert op het ogenblik in ons verward Nederland aan het stakingsrecht. Nu is 'n recht tot werkstaking en medezeggenschap onverenigbaar, tenzij men een van beide of beide rechten tot een aanfluiting maakt."

NAAR ONZE MENING is hier bij prof. Kleerekoper sprake van een misvatting. Hij verwacht de begrippen "stakingsrecht" en "recht tot staken". Het stakingsrecht heeft juist de bedoeling het staken aan juridische banden te leggen. Zeker is dat het geval, wanneer, zoals in het gereedliggende wetsontwerp, het recht tot staken slechts verleend wordt aan de vakbonden, die er - vanwege hun integratie in de burgerlijke samenleving - geen gebruik van maken, terwijl het ontzegt wordt aan de arbeiders, voor wie de ("wilde") staking, om met Hoefnagels te spreken, het aangewezen middel is om van hun gevoelens te doen blijken. Een dergelijk stakingsrecht is een wassen neus. Waarom die onverenigbaar zou zijn met de wassen neus van de zogenaamde medezeggenschap is volstrekt onduidelijk, niettegenstaande een korte toelichting van prof. Kleerekoper, waarin hij nog eens het oude en zo langzamerhand wel afgezaagde liedje zingt, dat de vakbeweging "de staking als laatste argument, als dreiging wanneer andere middelen gefaald hebben, niet kan missen". Wij hebben het wijsje tot vervelens toe gehoord. Iedere keer dat het ten gehore werd gebracht kregen wij dezelfde indruk. Deze namelijk, dat de makers ervan absoluut onkundig zijn van het feit, dat zelfs het scherpste wapen zijn betekenis verliest, wanneer er alleen maar mee gedreigd wordt.

PROF. KLEEREKOPER zegt tenslotte, aan het eind van zijn betoog: "Laten de arbeiders hun goede vakbonden (ondanks zekere fouten, die ik ook wel zie), die het in onze tijd toch al moeilijk hebben, niet prijsgeven voor de illusie van de medezeggenschap, die op de duur vast en zeker op een desillusie zou uitlopen."

ONZE MENING luidt: De medezeggenschap is inderdaad een illusie, die op een desillusie uit moet lopen. Maar een even grote illusie is het in deze tijd te menen, dat de vakbonden de bonden "der arbeiders" zouden zijn, dat zij alleen maar "fouten" maken en hun desondanks een machtsmiddel bieden. Geen fouten zijn het, die de vakbonden begaan. Hun optreden is de onverbidelijke konsekwentie van hun positie in de huidige samenleving, van hun vergroeid zijn met de bestaande maatschappij. Indien men van een fopspeen wil spreken, dan is niet slechts de zogenaamde medezeggenschap er een, maar ook heel de vakbondsmythe. Zo zij in de tegenwoordige tijd een "onmisbaar instrument in de loonstrijd" zijn - om de woorden van Kleerekoper te gebruiken - dan een onmisbaar instrument voor de ondernemer. De hoogleraar, die overigens net doet alsof het niet de vakbeweging is geweest die het luidst en het krachtigst de P.B.O. gepropageerd heeft, die de arbeiders waarschuwt voor de "medezeggenschap" doch hen de vakbeweging hartstochtelijk aan probeert te prijzen, geeft de arbeiders ergens in zijn artikel de raad "hun eerstgeboorterecht niet te verkwanzelen voor een schotel bedorven linzen!" Waaraan hij voorbijgaat is, dat de arbeiders al sedert jaar en dag door de vakbeweging niet anders dan bedorven linzen voorgezet krijgen.

=====

E E N " R A D I C A L E " E M E R I T U S - P R E D I K A N T

J.J. Buskes vindt tien over rood een boeiend initiatief. Hoewel hij 't niet helemaal eens is met de acht schrijvers die de P.v.d.A. naar links willen sturen is hij met hen van mening, dat er een algemene ontevredenheid heerst. Er moet iets nieuws komen. We missen iets, we weten wel niet wat maar we zijn in nood. Er moet iets gebeuren. Het moet anders worden. Maar... de grote massa wil niet. Dat geldt ook voor de arbeiders, Buskes constateert, dat socialisme zonder socialisten onmogelijk is en arbeiders van wie men alleen maar kan zeggen, dat ze ontevredener met de maatschappij worden omdat hun behoeften sneller stijgen dan hun inkomen, zijn naar zijn overtuiging nog geen socialisten. Zonder geestelijke basis

kan socialisme hem gestolen worden. Hij eindigt met: De verburgerlijking - op zich zelf aanvaardbaar, maar in historisch verband een zeer dubbelzinnige en aanvechtbare zaak - maakt de arbeiders eerder rot dan rijp voor het socialisme. Er moet iets nieuws gebeuren. Ontevredenheid zonder meer brengt geen socialisme.

Wij lazen deze openbaring in "Het Vrije Volk" en hoewel wij aanvankelijk dachten met een nieuw soort Kryptogram te doen te hebben, bleek uit de ondertekening dat dit alles serieus bedoeld was. Nu hebben wij altijd gedacht, dat ontevredenheid zonder meer, de motor was en is van alle ontwikkeling en vooruitgang. Het spijt ons dat dat niet opgaat voor 't socialisme van Buskes. We wachten nu maar geduldig op de initiatieven van onze "radicale" emeritus-predikant. Wel jammer dat die man al zo oud is.

=====

K L A S S E S T R I J D

ONDER BOVENSTAANDE TITEL lazen we in "Recht voor Allen" van 7 januari j.l. een uitstekend artikel van G ü n t h e r F r e i t a g . Freitag is kennelijk een Duitser, want zijn beschouwing is voor een deel gebaseerd op Duitse verhoudingen, maar dat neemt niet weg, dat hij zeer behartigenswaardige dingen zegt. Hebben wij bijvoorbeeld in het vorige nummer van "Daad en Gedachte" er de aandacht op gevestigd, dat H.J.L. in zijn beschouwing "Anarchisme-Marxisme" in "Recht voor Allen" sprak over arbeiders in Rusland en China en arbeiders in kapitalistische staten, Günther Freitag laat er geen twijfel over bestaan, dat hij het systeem in de z.g. communistische landen als "staatskapitalisme" beschouwt. Ook over het kapitalisme in het algemeen heeft hij een uitgesproken mening. Zo schrijft hij:

"Wij kunnen vaststellen, dat de werknemer in de kapitalistische zo goed als in de kommunistische staten tot het proletariaat behoort en het is een waanvoorstelling te menen dat de werknemer geen proletariër meer is doordat zijn positie en de samenleving zich grondig gewijzigd zou hebben.

Matiging en verzachting van het proletarische noodlot verwijderen inderdaad de werknemer van de positie die hij in de samenleving inneemt. De werknemer van thans heeft inderdaad in vergelijking met zijn kollega van honderd jaar geleden een verbetering van zijn levenspositie bereikt. De proletariër van toen kan ook niet passen in het economische beeld dat techniek en automatisering heeft opgeroepen. Maar gemeten aan de maatschappelijke rijkdom, die de arbeider door zijn werkkraft heeft voortgebracht, is de marge tussen de mogelijkheden en het bereikte niet kleiner, maar eerder groter geworden.

De rol die de arbeider is toebedeeld is dezelfde gebleven van die van honderd jaar geleden. Ondanks een betere levenspositie en ondanks sociale wetgeving.

Over de bestemming en aanwending van de produktiemiddelen heeft hij niets te zeggen.

Niet anders is het geval met de rol van het kapitalisme. De veranderingsprocessen die zich voordoen, het samengaan van grote concerns en zelfs het kommando-overdracht aan managers hebben aan 't sinds lang bestaande wezen van het kapitalisme niets van enige betekenis kunnen veranderen."

Uit dit citaat blijkt duidelijk, dat Günther Freitag een duidelijke en gezonde kijk op de kapitalistische maatschappij heeft. Het citaat zouden wij bijna woordelijk kunnen onderschrijven. Bijna, zeggen wij, want de eerste zin van de tweede alinea kunnen we toch niet onderschrijven."Matiging en verzachting van het proletarische

noodlot verwijderen inderdaad de werknemer van de positie die hij in de samenleving inneemt" heet het daar. Op zichzelf een onduidelijke zin, waarvan de betekenis moeilijk te begrijpen is. Maar het wordt gemakkelijker wanneer men gelezen heeft wat Freitag daarvoor reeds schreef, n.l.:

"Mij wil het voorkomen, dat juist de psychologische trucs van de ondernemer met 't begrip eigendomsvorming (spaarregeling e.d.) het meest ertoe hebben bijgedragen de geest van de werknemers te benevelen waardoor zij heden minder dan vroeger van hun eigen economische situatie bewust zijn."

Wanneer men dit gelezen heeft, weet men, dat Freitag op het standpunt staat dat de arbeiders zich meer in de luren laten leggen dan vroeger. Het is een opvatting, die men veelvuldig tegenkomt. Vroeger, zegt men dan, waren de arbeiders veel klassebewuster en veel meer tot strijd bereid dan thans. Wij zijn het daarmee niet eens. De feiten spreken namelijk een andere taal.

Het valt natuurlijk niet te ontkennen, dat de arbeiders thans veel minder interesse hebben voor politieke groeperingen dan voorheen. Inplaats van daaruit de conclusie te trekken dat de arbeiders zich minder van hun positie in de samenleving bewust zijn, doet men er beter aan zich af te vragen wat daarvan de oorzaak is. Een honderd jaar geleden leefden de arbeiders nog onder erbarmelijke omstandigheden. Eigen macht om daarin verandering te brengen bezat de arbeidersklasse toen nog niet. Voor haar verbeteringen was zij dan ook afhankelijk van de "socialistische" partij en van het vooruitstrevende deel der bourgeoisie, waarmee de partij ook samenwerkte. De opheffing van de rooibouw op de arbeidskracht was namelijk niet alleen een noodzaak voor de arbeidersklasse, maar ook voor de bourgeoisie 1). Het is begrijpelijk, dat de partij, die opkwam voor een verbetering van de positie der arbeiders, zich mocht verheugen in de belangstelling van een deel van die arbeiders, die meenden dat de partij het socialisme zou brengen. De partijleiders meenden dat zelf trouwens ook. Die partij was echter een wezenlijk bestanddeel van de burgerlijke maatschappij en naarmate het bewoonbaar maken van het kapitalisme voor de arbeiders vorderde, naar die mate kwam het burgerlijk karakter van die partij steeds meer tevoorschijn. Tot werkelijke strijd heeft de partij de arbeiders dan ook nooit opgeroepen, omdat de strijd voor verbeteringen binnen het raam van het kapitalisme in het parlement moest worden gevoerd.

We leven echter in een klassenmaatschappij met klassentegenstellingen. Daarom zien de arbeiders, ondanks hun verbeterde positie, zich toch genoodzaakt in strijd te gaan. En in die strijd vinden zij nu niet alleen de ondernemers, maar ook de vakbeweging en de partij tegenover zich. Het feit, dat vakbeweging en partij delen zijn van de burgerlijke maatschappij valt niet meer te verdoezelen. Daarom heeft de ervaring de arbeiders geleerd, dat de partij én de vakbeweging vijandig tegenover hun strijd staan. Interesse voor de partij, voor vakbeweging, vergaderingen, demonstraties en wat al niet meer, is er in het algemeen bij de arbeiders niet meer. Kan men daaruit de conclusie trekken, dat de arbeiders zich niet meer van hun positie in de samenleving bewust zijn? Natuurlijk niet. Zeker, vaak hoort men dat de arbeiders niet meer klassebewust zijn. Maar met klassebewustzijn bedoelt men dan het geloof in de partij, het geloof in het ideaal. Inderdaad, als men dát beschouwt als klassebewustzijn, dan zijn de arbeiders niet meer klassebewust. Voor ons echter is klassebewustzijn iets anders, namelijk het zich bewust zijn tot de arbeidersklasse te behoren. Zich bewust zijn van de positie die men in de samenleving inneemt, zoals Freitag het noemt. En wij vragen ons af, waar toch wel al die wilde stakingen vandaan komen. Want de feiten laten zien, dat in de

1) Het is natuurlijk onmogelijk in een kort artikel alles uitvoerig te bespreken. Wie echter meer wil weten omtrent onze opvattingen over de rooibouw op de arbeidskracht en de beëindiging daarvan, bestelle onze brochure "Was de sociaal-democratie ooit socialistisch?" - Een beschouwing over haar wezen -. Franco per post 1 gulden.

modern-kapitalistische landen, zowel in de Verenigde Staten als in West-Europa, de wilde stakingen schering en inslag zijn. Alle trucs van de ondernemers kunnen dat toch maar niet voorkomen. Het probleem is zo groot voor de bourgeoisie, dat men er studie op studie aan wijdt. Maar Freitag beweert rustig, dat de arbeiders zich door die trucs laten benevelen en daardoor minder van hun economische situatie bewust zijn dan voorheen. Dit is volkomen in tegenstelling met de feiten.

Kunnen we het dus niet eens zijn met Günther Freitag, dat de arbeiders van thans zich minder van hun positie bewust zijn dan voorheen, evenmin kunnen we het eens zijn met het slot van zijn beschouwing, waar hij schrijft:

"Het socialisme zal niet - zoals Marx profeteerde - uit het kapitalisme 'opbloeien'. Dat heeft Gustaaf Landauer volledig weerlegd en thans moeten miljoenen mensen, die in het bolsjewistische staatskapitalisme leven, weten, dat dit marxisme niets anders is dan '.... de geesteloosheid, de papieren bloesem aan de geliefde doornstruik van het kapitalisme'."

We hebben reeds in het vorige nummer van "Daad en Gedachte" - in het artikel "Anarchisme-Marxisme" - duidelijk gesteld, dat het bolsjewisme totaal niets gemeen heeft met de opvattingen van Marx en dat het gelijk stellen van het bolsjewisme en het marxisme wijst op een gebrek aan kennis omtrent het marxisme. We zullen daar nu niet weer op ingaan. Maar wel vragen we ons af waaruit het socialisme zal opbloeien als het niet uit het kapitalisme is. Is het kapitalisme niet opgebloeid uit het feodalisme? Of gelooft Freitag helemaal niet in het socialisme? Of meent hij misschien, dat de roos minder zal geuren, omdat zij opgeschoten is uit een mesthoop? "Het kapitalisme brengt zijn eigen doodgravers voort" zei Marx. Inderdaad, het kapitalisme zag zich genoodzaakt een enorm proletariaat in het leven te roepen. En dat proletariaat zal in zijn strijd steeds meer de macht van het kapitalisme aantasten. Niet vanwege zijn idealisme, maar vanwege zijn positie in de kapitalistische klassenmaatschappij. En het zijn toch de arbeiders, die het zullen moeten doen, want alleen zij kunnen macht ontwikkelen en niet de eenzame idealist, die zich verre verheven voelt boven de materialistische arbeiders, maar verloren staat als een roepende in de woestijn. Het is jammer voor hem, maar de feiten liggen nu eenmaal zo.

Deze kritische opmerkingen meenden wij te moeten maken, bij het overigens uitstekende artikel van Günther Freitag.

=====

REG E R I N G S V E R A N T W O O R D E L I J K H E I D

Vijfenzestig jaar en langer geleden kwam de vraag of de z.g. sociaaldemocraten deel moesten nemen aan de regering in het brandpunt van de belangstelling te staan. Zij leidde tot heftige discussies en felle polemieken, hier en daar ook tot scherpe tegenstellingen, onderlinge verdeeldheid en partijsplitsingen. De kwestie van het "ministerialisme", zoals het probleem genoemd werd, was van meet af aan één van de hete hangijzers in de in 1889 te Parijs geboren Tweede Internationale. Zij zou tientallen jaren lang, ja tot aan de dood dier organisatie in 1914 en nog een aantal jaren daarna één van de brandende kwesties blijven en telkens weer aanleiding geven tot fel oplaaiende strijd. Deze strijd vulde gans een tijdperk, dat - als men op een jaartal prijs stelt - begon in datzelfde jaar 1889, toen de Franse sociaaldemokraat Millerand als minister zitting nam in het kabinet Waldeck-Rousseau.

Eerlijk gezegd werd in de debatten de vraag waarom het ging iets anders ge-

formuleerd dan wij het zopas gedaan hebben. Waarover men met elkaar twistte was, of de "socialisten" zitting konden hebben in een burgerlijke regering. Wij hebben dat woord burgerlijke daareven met opzet weggelaten, omdat het, naar wij menen, 'n onzuiver element schept. Het wekt namelijk de illusie, alsof er tussen de sociaaldemokraten enerzijds en de niet-sociaaldemokraten anderzijds dit verschil bestaan zou hebben, dat de eersten niet, de laatsten wél in de burgerlijke wereld wortelden. Daarvan echter was geen sprake. De sociaaldemocratie was ook in die dagen aan het begin van onze eeuw een burgerlijke beweging. Wat haar van andere burgerlijke bewegingen onderscheidde was, dat zij kapitalistische hervormingen nastreefde uit naam van een schijnbaar anti-kapitalistische ideologie. Het was in het ideologische vlak, dat men elkaar te lijf ging. De voorstanders van "ministerialisme" verkondigden daarbij, dat deelneming van "socialisten" aan de regering een stapje in de richting van het "socialisme" was, hetgeen door hun "radicale" tegenstanders hartstochtelijk werd ontkend.

Het was niet toevallig dat deze ideologische strijd ontbrandde op praktisch hetzelfde moment, dat de Tweede Internationale haar werkzaamheid begon. Hij moest wel hoog opslaan binnen een beweging, die bovenal gekenmerkt werd door een enorme controverse tussen werkelijkheid en ideologie. Het was evenmin toevallig, dat op een gegeven moment de kwestie iedere praktische betekenis verloor. Naarmate de op burgerlijke bodem staande sociaaldemocratie zich binnen de burgerlijke maatschappij een vaste plaats veroverde voltrok zich hoe langer hoe duidelijker een verandering in haar ideologie. Naarmate zich de kloof tussen praktijk en theorie verkleinde, naarmate de "socialistische mythe" verdrongen werd door opvattingen, die niets anders waren dan de zuiver theoretische weerspiegeling van het optreden als min of meer radicale oppositiepartij, in die mate werd aan een eventuele kritiek op 't ministerialisme iedere ideologische basis ontnomen. 't Laatst geschiedde dat in Nederland, waarvan Heinrich Heine reeds gezegd heeft, dat alles er zich langzamer voltrekt dan elders. De opmerking was juist natuurlijk voor een periode, waarin het kapitalisme zich hier minder ver ontwikkeld had dan in andere landen. Als op de congressen der Tweede Internationale al lang andere problemen dan het "ministerialisme" de aandacht opeisen, vertoont de oude strijd hier te lande een laatste opflukking na de verkiezingen van 1913. De Vrijzinnig-democraat dr. Bos, benoemd tot kabinetsformateur, biedt de SDAP enkele regeringszetels aan. Voor- en tegenstanders vliegen elkander in de haren. In september van dat jaar publiceert de radicale reformist Ru Kuyper drie artikelen in "Het Weekblad", waarin hij o.a. zegt, dat bij deelneming aan de regering

"wij, ook met de beste antikapitalistische bedoelingen, de schijn op ons
"nemen, een gewone hervormingspartij te zijn geworden."

Als ruim vijfentwintig jaar later Jan v.d. Tempel en ir. J.W. Albarda zich in het ministerpak steken, weet iedereen al lang, dat de schijn nu net precies dáár te vinden was, waar prof. Kuyper de realiteit meende te ontwaren. De SDAP wás, wat hij vreesde, dat zij lijken zou.

Tegenwoordig is er niemand meer, die de ministeriële praktijken der zogenaamde socialisten kritiseert. Maar er is óók geen mens meer, die beweert, dat dit ministerialisme een "stap op de weg naar het socialisme" is. Het een zowel als het ander is het gevolg van één en hetzelfde ontwikkelingsproces. Voor een "gewone hervormingspartij" met een dienovereenkomstige ideologie, voor een partij, die conservatisme als "loyale oppositiepartij" zoekt te bestrijden, voor een partij, die een "progressief regeringsbeleid" als hoogste wijsheid heeft, is het aanvaarden van regeringsverantwoordelijkheid een vanzelfsprekende en normale zaak. zo is het hier en zo is het elders.

=====

I n g e z o n d e n .

A N A R C H I S M E - M A R X I S M E

(Een repliek van H.J.L.)

DAT DE REDACTIE VAN "Daad en Gedachte" mij 3 nummers van haar blad zond (nov., dec. en januari) waar het een en ander over mij geschreven werd, zal wel als uitnodiging bedoeld zijn om vóór of tegen het geschrevene stelling te nemen. Ik ben daartoe niet alleen bereid, maar voel mij zelfs verplicht. Want eigenlijk ben ik door mijn artikel "Anarchisme - Marxisme" in "Recht voor Allen" van 12 nov. j.l. uitdager geworden. Het onbevredigende voor de lezers van "Daad en Gedachte" ligt in het feit dat zij niet allemaal mijn artikel gelezen hebben en alleen enkele citaten en aanduidingen daaruit kennen door het gelijknamige artikel in "Daad en Gedachte" van januari 1967. Zo kunnen zij dan niet weten dat ik de volgende vraag in mijn artikel stelde:

"Indien de arbeiders van de 4e Internationale werkelijk een gesprek met ons willen hebben, dan zouden we graag van hen willen weten, waarom zij een 4e Internationale vestigden en niet tot de oorspronkelijke grondslagen van de 1ste Internationale teruggekeerd zijn. Want daarin gold nog de mens, niet de partij als autonoom. Toen werd nog het standpunt "geen god, geen meester" gepropageerd.

De grondtoon van mijn artikel was deze, dat sedert 1848 de maatschappelijke verhoudingen (maatschappelijke toestanden is juister) zozeer veranderd zijn, dat zowel anarchisten als marxisten een aantal dogma's overboord moeten werpen.

Mijn opponent (ik weet niet of het één persoon dan wel de gehele redactie is) schijnt, geheel in beslag genomen door het speuren naar "vergissingen" van H. J.L., helemaal vergeten te hebben mijn bovenstaande vraag te beantwoorden. Ik neem niet aan dat dit opzettelijk gebeurde en beschouw het als een vergissing, zoals ook ik vergissingen beging en misvattingen neerschreef, zoals mijn opponent heeft aangetoond. Mijn verontschuldiging daarvoor is heel simpel: ik leer vele dingen af en vervang ze door nieuwe inzichten. Dat behoedt mij ervoor mij als onfeilbaar te beschouwen. Ook Marx achtte zich niet onfeilbaar, zoals mijn opponent met een voorbeeld bewijst. Hij schrijft n.l. dat reeds 4 jaren na het verschijnen van het "Communistisch Manifest" Karl Marx in zijn "18e Brumaire" een ander en juister inzicht had in de voorwaarden voor een werkelijke volksrevolutie. Op de vraag, of H.J.L. dat niet weet en of zijn kennis van het marxisme zich beperkt tot het "Communistisch Manifest", moet ik toegeven wel de indruk te hebben dat de kennis van het marxisme bij mijn opponent veel uitgebreider (niet te verwarren met dieper) is dan de mijne. Het is zo als met Jehova's Getuigen, die een verbaazingwekkende tekstkennis bezitten, maar niet het vermogen de bijbel als product van over duizenden jaren zich voltrekkende maatschappelijke verhoudingen te zien. Nu wil ik echter niet al te bescheiden zijn en toegeven dat ik behalve 't "Communistisch Manifest" ook nog de "Randglossen zum Programm der Deutschen Arbeiterpartei" doorgebladerd heb, die Marx in 1875 schreef en beter bekend zijn onder de latere titel "Kritik des Gothaer Programms". Daarin vind ik inzichten van Marx, die correcties zijn van vroegere opvattingen. Mijn opponent doet mij werkelijk onrecht als hij vraagt of mij de veranderde opvatting van K.M., neergelegd in de 18e Brumaire mij niet bekend waren en zo ja, waarom ik dat dan verzwegen heb. Indien ik aanleiding gehad zou hebben Marx' betere en nieuwere inzichten op te sommen, zou ik wellicht toch nog een paar vergeten hebben die, door zijn uitgebreider kennis van het marxisme, door mijn opponent dan aangevuld konden worden. We zouden dan beiden ons beijveren om met bewijzen te staven, dat Marx noch Engels dog-

matische marxisten waren. In elk geval verheug ik mij daarover dat we het met elkaar op dit punt wel eens zijn. Doch deze regels zouden ongeschreven zijn gebleven, indien mijn opponent het grondthema van mijn artikel niet uit het oog verloren had en dat was mijn bewering, dat de gewijzigde maatschappelijke verhoudingen (toestanden) tussen 1848 en 1966 vele leerstellingen van Bakoenin en Marx, dus van anarchisten en marxisten, tot verouderde dogma's hebben gemaakt. Dat zowel Bakoenin als Marx dit zelf al tijdens hun leven hebben ingezien, weten we beiden, mijn opponent en ik. En zo heeft mijn opponent een deur open getrapt die ik al voor hem geopend had.

Na het artikel van mijn opponent nog eens grondig te hebben gelezen, stel ik mij de vraag: wat blijft na deze vaststelling nog over om te polemiseren? Misschien mijn misvatting op blz. 5 geciteerd? Ik schreef, dat zich de proletarische revolutie onder leiding van Lenin en Trotski voltrok. Natuurlijk had ik dat zo niet mogen formuleren en gelijk mijn opponent moeten zeggen dat die twee het klaarspeeldende macht in handen te krijgen. Ergo, zal het dan wel een historische onwaarheid zijn, dat Lenin vóór en tijdens zijn exil in Zwitserland en Finland de geestelijke leider der bolsjewiki was, waaruit dan weer te concluderen zou zijn, dat de eigenlijke leiders der revolutie de in Rusland levende anarchisten en sociaal-revolutionairen waren. Maar dat kan zelfs een anarchist niet slikken. Maar wanneer ik zo verder ga verval ik, zoals mijn opponent, in allerlei bijkomstigheden, die met het kernprobleem niets te maken hebben. Het gaat toch om de vraag: Op welke basis kunnen wij samenwerken?

Ik vind het volkomen belangeloos of Lenin en Trotski marxisten genoemd mogen worden. Wanneer mijn opponent daartegen bezwaar maakt, dan zal hij bij de faculteiten voor sociaal-politieke wetenschappen een voorstel tot verandering der tot nu toe geldende nomenclator moeten indienen. Dat is zijn, niet mijn zaak.

En zo zijn er nog wel enkele lekkere graankorreltjes die ik uit het artikel zou kunnen oppikken. O.a. dit: Mijn opponent noemt het mijn misvatting als ik spreek van de Russische proletarische revolutie. Hij noemt die revolutie burgerlijk omdat de boeren de grond in eigen bezit wilden hebben. Nu is het Franse woord voor burger "bourgeois". Dat weet mijn opponent natuurlijk ook. Maar zijn eigenwillige terminologie voerde hem tot deze zin: "Dat kleine beetje bourgeoisie wat er was werd in de revolutie door de arbeiders opzij geschoven." Het was dus werkelijk wel een proletarische-, een revolutie der nietsbezitters, want dat is de zin van proletariërs, en geen burgerlijke revolutie, want er was maar een beetje bourgeoisie.

Maar zoals gezegd, het heeft allemaal geen zin, op zulke dingen in te gaan. Laat de schrijver zonder afwijkingen van het thema, de vraag beantwoorden: Kunnen anarchisten en marxisten samenwerken? Ik heb in mijn artikel gezegd, dat een gezamenlijke strijd denkbaar is tegen elke staatsvorm; tegen het parlementarisme en tegen het militarisme als gewelddapparaat van de staat; voor het vormen van bedrijfskernen. Dit zijn de punten waarover gebabbeld kan worden. Al het andere is bijzaak.

ONS COMMENTAAR.

De repliek van H.J.L. loopt op een concrete vraag uit. "Kunnen", zo wil hij graag weten, "anarchisten en marxisten samenwerken?" De zaak lijkt simpel. Je hebt op zoiets maar ja of nee te zeggen en de vraagsteller weet waaraan hij toe is. Het antwoord zou bepaald niet zo moeilijk zijn als we maar wisten, waar of wij met een dergelijke vraag aan toe waren. De schoen wringt hem daar, dat H.J.L. zich maar blijft onthouden van een ons inziens toch wel gewenste zorgvuldigheid in de terminologie en zich, wanneer hem daarop gewezen wordt, er van af maakt met de stoere kreet, dat hij het volkomen zonder belang vindt of bijvoorbeeld lie-

den als Lenin en Trotski marxisten waren. Hij lijkt derhalve op de man, die meedeelt, dat hij graan te koop heeft, maar die vervolgens als hem gevraagd wordt of hij rogge dan wel tarwe aan te bieden heeft, ten antwoord geeft, dat dergelijke subtiele verschillen er voor hem weinig of niets toe doen. Tja, met zo iemand is het bijzonder moeilijk zaken doen. Laten we desondanks trachten hem tevreden te stellen en een antwoord op zijn vraag geven.

Als H.J.L. onder marxisten de bolsjewiki verstaat (van welke schakering ook) dan zeggen wij: ja, waarom zouden de anarchisten daarmee niet samen kunnen werken? Anarchisten en bolsjewisten mogen onderling sterk verschillen, ze hebben niettemin één belangrijk ding gemeen: het zijn beide idealisten, die vanuit een bepaalde doctrine de maatschappij veranderen willen.

Als H.J.L. onder marxisten niet de bolsjewiki verstaat (en evenmin de sociaal-democraten, die al evenzeer als zij op staatskapitalistische basis staan), maar als hij met marxisten mensen bedoelt, die door analyse van de maatschappelijke verhoudingen tot een inzicht in de sociale ontwikkelingen willen komen, die het handelen der arbeidende klassen zoeken te verklaren, omdat zij van mening zijn dat de veranderingen in de samenleving door het optreden van klassen tot stand komen, dán zeggen wij: nee, wij geloven niet, dat een samenwerking tussen dat type mensen, waartoe we ons zelf rekenen, en anarchisten practisch mogelijk is. 1) Samenwerking waarvoor? Voor 't vormen van bedrijfskernen antwoordt onder meer H.J.L. Welnu, daaruit alleen al blijkt, welk een kloof er tussen hem en ons gaapt. Want naar onze mening is de vorming van "bedrijfskernen" (wat men daaronder ook moge verstaan) een zaak van de arbeiders en n i e t van marxisten of anarchisten. Zeker, ook wij zijn tegen de staat, tegen het parlementarisme en tegen het militarisme. Nou en? Of dacht H.J.L. soms, dat de laat 18e-eeuwse of vroeg 19e-eeuwse proletariërs het ééns waren met de feodale baronnen alleen maar omdat ze beiden de pest hadden aan de bourgeois?

Laat ons echter niet vergeten, alvorens vragen te stellen, dat H.J.L. ons in zijn repliek verwijt, dat wij nog maar aldoor in gebreke zijn gebleven in te gaan op een vraag van hem. Laten wij ons haasten om dat verzuim goed te maken, temeer daar hij er ons niet hard om valt. Hij zegt: ik neem niet aan dat dit opzettelijk gebeurde en beschouw het als een vergissing. Helaas, hoe diep moeten wij hem teleurstellen. Het wás geen vergissing. Wij gingen opzettelijk niet op zijn vraag in. Niet, dat wij bevreesd waren op een lastige klip te stranden. Nee, de reden was deze, dat wij in het geheel niet bemerkten, dat H.J.L. die klip in ons vaarwater had geplaatst. Wij dachten dat die vraag gesteld was aan "de arbeiders van de 4e Internationale". En nu in zijn repliek verwacht hij daarop een antwoord van ons.

Lieve man, moeten wij nu geschrokken opmerken, wat moeten wij daarop in hehmsnaam nu zeggen? Wij van "Daad en Gedachte" zijn toch de arbeiders van de 4e Internationale niet. Wij hebben er bepaald niets mee te maken. Hoe kunnen wij nu weten, waarom zij dit of dat wel deden en iets anders niet?

Volgens H.J.L. komt het er niet zoveel op aan of iemand zich nu wél of niet terecht marxist noemt. Nu zijn wij van mening, dat een naam er ook niet zo veel toe doet. Als men de dingen maar weet, die daarachter zitten. Dat heeft H.J.L. in zoverre niet geweten, dat hij ons met de Trotskisten der 4e Internationale heeft verward. Een heel klein bewijs er voor, dat het soms toch wél van belang kan zijn om de dingen wat duidelijker uit elkaar te houden dan hij voor noodzakelijk hield. Zo hij dat gedaan had, hij zou niet op een antwoord hebben zitten wachten, dat wij niet in staat zijn hem te geven.

Niet alleen op dit punt is H.J.L. 'n zonderlinge snaak, nee er zijn er meer. Hij gaat bij zijn afkeer van het puntjes op de i zetten zo ver, dat hij ons spottend de raad geeft bij de faculteit voor sociaal-politieke wetenschappen een voorstel in te dienen om de tot nu toe geldende begripsaanduidingen maar te wijzigen. Waarvoor, zo hebben wij ons afgevraagd. Of heeft H.J.L. soms bij een vroegere gelegen-

heid bij die heren succes gehad, toen hij hen vroeg uit diverse leerboeken nu eens de daverende onzin over het anarchisme en de anarchisten te schrappen? En accepteert H.J.L. alle begripsaanduidingen zoals ze hem in de leerboeken van het burgerlijk onderwijs zijn voorgeschoteld? Nou dan! En bovendien: er zijn, zélf s in het kamp van de burgerlijke wetenschap nog genoeg onderzoekers, die wél weten hoe weinig de bolsjewisten met het marxisme te maken hebben, dat wij daar echt niet hoeven te gaan staan dringen. Als H.J.L. ons daarop zou zeggen, dat hij er geen behoefte aan heeft de wetenschappelijke waarheid te verkondigen, dan is onze reactie simpel, dat hij dat van ons niet hoeft. Dat nu is z i j n zaak. Maar dat hij wete, dat, indien hij een gesprek wil voeren, het wél zaak is, dat hij dezelfde taal spreekt als zijn gesprekspartner. Het maakt namelijk de zaak zoveel gemakkelijker.

Lenin en Trotski, hebben wij geschreven, waren niet de leiders van de proletarische revolutie in Rusland. Hoe bedoelen we dat? In de eerste plaats, dat de Russische revolutie geen proletarische revolutie was en in de tweede plaats, dat de arbeiders en boeren geheel op eigen initiatief en niet op het parool van de bolsjewistische leiders handelden. De leiders probeerden integendeel steeds de acties der arbeiders en boeren te remmen. Wat maakt H.J.L. er echter van? Dat het dan ook wel een historische onwaarheid zal zijn, dat Lenin vóór en tijdens zijn ballingschap in Zwitserland de geestelijke leider der bolsjewiki was. Wel, de klomp is ons bepaald gebroken. Lenin, laat ons zoernstig mogelijk blijven, was natuurlijk wel degelijk de leider der bolsjewiki en hij en Trotski speelden wel degelijk een rol in de Russische revolutie, maar niet de rol van de stimulators en parool-gevers, zoals H.J.L. ons wil doen geloven.

Als niet Lenin en Trotski de leiders der revolutie waren, zou volgens H.J.L. daaruit te concluderen zijn "dat de eigenlijke leiders der revolutie de in Rusland levende anarchisten en sociaal-revolutionairen waren. Maar dat kan zelfs een anarchist niet slikken." Hieruit blijkt weer duidelijk, dat H.J.L. als idealist toch meer met de bolsjewiki gemeen heeft dan hij wellicht zelf weet. Ook voor hem, net als voor de bolsjewiki, is het ondenkbaar, dat de boeren en arbeiders in Rusland op eigen initiatief tot handelen overgingen. Voor hem is een revolutionaire gebeurtenis ondenkbaar, zonder dat er idealisten zijn, die de arbeiders vertellen hoe en wat ze moeten doen. In Rusland waren dat niet de anarchisten en sociaal-revolutionairen, dus dan moeten de bolsjewiki het geweest zijn, aldus luidt zijn redenering. Wij vragen ons echter wel af hoe H.J.L. dan de totstandkoming van de sovjets ziet. Die zijn dan bepaald volgens hem ook door de bolsjewiki in het leven geroepen. Als men echter even bedenkt met hoeveel moeite de bolsjewiki later die sovjets van hun macht hebben moeten beroven (denken we alleen maar aan Kroonstad) dan moet er toch wel iets scheef in die redenering zitten. Maar enfin, we zullen/die zaak maar laten rusten, omdat H.J.L. zelf zegt, dat hij dit soort zaken niet belangrijk vindt en dat het maar een graankorreltje was, dat hij uit ons artikel oppikte. Was het zo gek lezer, dat wij hem daar straks vergeleken hebben met een graankoopman, die geen verstand van granen heeft?

Het meest grandioze voorbeeld daarvan hebben wij tot het laatst bewaard. Het komt ook in de repliek van H.J.L. als sloteffect. Hij schrijft namelijk, dat wij, wanneer wij beweren, dat het kleine beetje bourgeoisie, dat Rusland bezat, door de arbeiders opzij geschoven werd, ongewild erkennen, dat er wél een proletarische revolutie in Rusland was. Want, zo zegt hij, er was maar een beetje bourgeoisie en dus was het "werkelijk wel een proletarische-, een revolutie van niets-bezitters, want dat is de zin van proletariërs". Onmiddellijk daarop laat hij dan de woorden volgen, dat het allemaal geen zin heeft om op dergelijke dingen in te gaan. Dat is iets waarover men van mening kan verschillen. Hij sta ons daarom toe om dit nog op te merken, dat een revolutie niet burgerlijk of proletarisch genoemd wordt naar de klasse die hem volvoert. Burgerlijk is de revolutie, die tot de geboorte van 'n burgerlijke samenleving leidt. Ware het anders, zou H.J.L. ge-

lijk hebben en zou een revolutie getypeerd worden door de klasse, die er als actieve strijdster in op de voorgrond treedt, dan zou bijvoorbeeld ook de grote, klassieke Franse revolutie van 1789 en volgende jaren een proletarische revolutie moeten worden genoemd. En dat doet toch ook H.J.L. niet, nemen we aan. Welnu, wanneer we dan te maken hebben met een burgerlijke revolutie, waarin door bepaalde historische oorzaken de oude bourgeoisie verdwijnt, dan zal, als ze eenmaal verdwenen is, uit de burgerlijke samenleving een nieuwe bourgeoisie ontstaan. Dát is het wat er in Rusland is gebeurd. Overigens volvoert H.J.L. een kunststukje, dat een kunststukje van Lenin in dezelfde geest nog overtreft. Rekende Lenin (zie "Lenin Werke" blz. 173) de arme boeren van voor de Russische revolutie tot de half-proletariërs, H.J.L. deelt ze meteen maar in bij de proletariërs. Volgens hem is immers het niets-bezitten de zin van proletariërs. Natuurlijk is het waar dat proletariërs niets bezitten. Maar is daarom een ieder die niets bezit een proletariër? Tot die conclusie kan men alleen maar komen, wanneer men ondanks alles vol wil houden, dat de Russische revolutie een proletarische revolutie was.

Wat wij hier allemaal beweren zal wel in strijd zijn met wat men zou willen geloven op grond van bepaalde dogma's. Maar wie heeft ooit gezegd, dat je met dogma's in je hoofd de loop van de maatschappelijke ontwikkeling moest onderzoeken? Marx zeker niet. Hij heeft aan iedere dogma de oorlog verklaard en stelde 'n onderzoekmethode er voor in de plaats. Wat H.J.L. natuurlijk niet belet om in zijn repliek van anarchistische- en marxistische dogma's te spreken. Goed, hij wil ze afschaffen. Maar hoe ter wereld kunnen wij iets afschaffen dat niet bestaat? Dat gaat verdacht veel lijken op een gevecht als dat van Don Quichotte tegen de windmolens. En tot zulk een gevecht zou H.J.L. ons samen met hem willen verleiden? Merci, wij moeten eerlijk bekennen, dat wij ons niet thuisvoelen op de rug van de daarbij passende klepperende rossinanten en bij de kastelen vol stoffig spinrag, dat het klare uitzicht op de huidige werkelijkheid belet.

-
- 1) De enige vorm van samenwerking, die wij ons kunnen voorstellen, is de discussie. De anarchisten hebben helaas meermalen blijk gegeven in het algemeen niet op discussie te zijn gesteld.

=====

D i s c u s s i e .

OVER DE "VERPAUPERING" IN HET

"KOMMUNISTISCH MANIFEST"

IN HET januari-nummer van "Daad en Gedachte" komt in het artikel "Anarchisme-Marxisme" op pagina 8 de opmerking voor, dat Marx en Engels in het "Kommunistisch Manifest" over het verpauperen van de arbeidersklasse spreken en dat "wij", dat wil zeggen: de redactie van dit blad, het daarmee niet eens zijn. De bewuste passage heeft in de redactievergadering tot een korte discussie geleid, waarin de discussianten, ondergetekende enerzijds, de overige redactieleden anderzijds, het niet terstond met elkaar eens konden worden. Op mijn verzoek is toen het in genoemd opstel uitgesproken oordeel van een noot voorzien, die aldus luidde:

- 1) Naar de mening van een minderheid in de redactie kan niet zonder meer beweerd worden dat Marx in het "Kommunistisch Manifest" van de absolute verpaupering spreekt.

Critische lezers zullen wellicht opmerken, dat in de tekst van het bewuste artikel de aanduiding "absolute" ontbreekt, waarmee in de noot plotseling ge-

schermd wordt. Zij hebben formeel gelijk natuurlijk, maar over dergelijke formele zaken liep de discussie gelukkig niet. Waarover zij wél ging, dat was inderdaad de vraag of Marx (en Engels) in het K.M. een absolute "Verelendung" (verpaupering) der arbeiders hadden geschilderd, ja of nee. "Ja", zei de redactie-meerderheid, die haar mening baseerde op de navolgende aan het K.M. ontleende zinnen:

"De moderne arbeider (daarentegen), inplaats van met de vooruitgang der industrie op te klimmen, zinkt steeds dieper onder het peil van zijn eigen klasse weg. De arbeider wordt tot een pauper en het pauperisme ontwikkelt zich nog sneller dan bevolking en rijkdom. Hiermee treedt duidelijk aan de dag, dat de bourgeoisie niet in staat is nog langer de heersende klasse in de maatschappij te blijven en de levensvoorwaarden van haar klasse als regelende wet aan de samenleving op te dringen. Zij is onbekwaam tot heersen, omdat zij niet in staat is haar slaaf het bloete bestaan binnen zijn slavernij te garanderen, omdat zij gedwongen is om hem te laten afzakken tot een toestand, waarin zij hem moet onderhouden inplaats van door hem onderhouden te worden."

De redactie-meerderheid tekende hierbij aan, dat hier niet gesproken wordt van een verarming der proletariërs ten opzichte van de kapitalistenklasse, doch van een verarming der arbeiders vergeleken met hun eigen levensniveau. Dat is bepaald niet voor tweeërlei uitleg vatbaar, meende zij, dat komt op niets anders neer dan op een volstrekte, dat is: absolute verpaupering.

Ofschoon de noot, die hierboven nog eens is afgedrukt, door mij zelf geredigeerd werd, meen ik bij nader inzien, dat daarin mijn opvatting toch niet geheel exact wordt weergegeven. Waarom het mij in de discussie te doen was, dat was minder de vraag van wat voor soort van verpaupering in dit Marx-citaat uit 1848 wel sprake is, dan wel de vraag of het juist is om te beweren, dat Marx in genoemd jaar op het standpunt der absolute verpaupering stond. In de ogen van sommigen is dat slechts een subtiel verschil misschien. In mijn ogen is dat een belangrijke zaak, die overigens, mede door mijn eigen schuld wellicht, in de discussie binnen de redactie misschien niet geheel tot haar recht gekomen is. Ik acht mijn vraagstelling o.a. daarom van betekenis, omdat ik het geheel eens ben met de in het stuk "Anarchisme-Marxisme" aan het adres van H.J.L. gerichte opmerking, dat "men zich natuurlijk nooit mag baseren op 'n enkel geschrift".

Wat voor H.J.L. geldt, geldt natuurlijk voor ieder ander ook. Wie zou beweren: Marx stond in 1848 niet op het standpunt der absolute verpaupering, maar drukt zich in het K.M. in dit opzicht zeer onnauwkeurig (of desnoods: onjuist) uit, zou mij misschien wel aan zijn zijde kunnen krijgen. Wie beweert: op grond van het bewuste citaat uit het K.M. concludeer ik, dat Marx in 1848 de absolute Verelendung aannam, heeft het naar mijn mening bij het verkeerde eind. Die mening baseer ik op tal van uitspraken van Marx uit dezelfde tijd als het K.M. of zelfs uit de tijd daarvóór, waarin wél van een relatieve verarming sprake is (zulks in tegenstelling, dat geef ik toe, tot de geciteerde plaats uit het K.M.) Van de discussie in de redactie heb ik de herinnering bewaard, dat mijn opponenten de opvatting verkondigden "met die andere plaatsen niets te maken te hebben". Ik geloof, dat zij dát bij nader inzien toch wel niet vol zullen willen houden. Zij zouden immers zich dan aan datgene schuldig maken, wat wij met zijn allen aan H.J.L. verwijten.

Uit de discussie in de redactie kreeg ik de indruk, dat de meerderheid in feite omtrent het K.M. dezelfde opvatting huldigde als die waarvan de bekende Franz Mehring blijk geeft in zijn biografie van Karl Marx. Mehring zegt daar namelijk (blz. 139 van mijn uitgave) dat het K.M. "zich nog niet voldoende had los gemaakt van de burgerlijke verarmingstheorie" en "nog op het standpunt stond van de ("ijzeren") loonwet, zoals Ricardo haar aan de hand van de Malthusiaanse bevolkingstheorie had ontwikkeld." Dat oordeel heb ik niet alleen altijd in strijd geacht met het even tevoren door Mehring - terecht - beweerde, n.l., dat Marx en En-

gels tegen die verarmingstheorie "van 't begin af aan zijn opgekomen", ik heb dat oordeel ook altijd onjuist gevonden vanwege duidelijke uitspraken in "Misère de la Philosophie" (geschreven in de winter van 1846 op '47) en in de beroemde rede van Marx over het vraagstuk van de vrijhandel (gehouden te Brussel op 9 januari 1848, dat wil zeggen bijna twee maanden éér het K.M. in Londen van de pers kwam), om van uitspraken in enkele kleinere en minder bekende geschriften nog te zwijgen.

Op de plaatsen die ik bedoel wordt zeer duidelijk gewaagd van een verarming ten opzichte van de winst (Profit) of van een relatieve verarming. Dat men daarvan in het K.M. niets terugvindt is een feit, dat ons nog niet het recht geeft Marx een "absolute verarming" in de schoenen te schuiven, die hij al voor de verschijning van het K.M. bestreden heeft.

Dat Marx in het kapitalisme een tendenz tot een absolute verarming zou hebben geconstateerd, waarvan de werking door tegentendenzen kon worden opgeheven, gelijk o.a. Frank van der Goes in 't begin van deze eeuw beweerd heeft bij zijn bestrijding van prof. Treub, is een mening die ik niet deel. Ik acht zulk een zogenaamde absolute Verelendungs-tendenz even goed in strijd met de door mij bedoelde passages in het geschrift tegen Proudhon of de in Brussel gehouden rede, in tegenstelling ook met het karakter van heel zijn economische- en sociale analyse. Voor zover mijn vrienden in de redactie een dergelijk betoog van Van der Goes verwerpen sta ik volledig aan hun zijde.

- o -

C.

KORT ANTWOORD AAN C.

Zijn herinneringsvermogen laat C. een klein beetje in de steek. Op de bedoelde redactievergadering, waar de kwestie aan de orde kwam, verkondigde geen der redactieleden, dat Marx op het standpunt van de absolute verpaupering stond. Alleen werd beweerd, dat in het "Kommunistisch Manifest" wél over absolute verpaupering werd gesproken. Dit nu ontkende C. Hij was van mening, dat ook in het "Kommunistisch Manifest" niet van absolute verpaupering werd gesproken. De door hem zelf geredigeerde noot was dan ook volkomen in overeenstemming met de aard van de discussie.

In de discussie op de redactie-vergadering heeft niemand beweerd "met die andere plaatsen niets te maken te hebben". Alleen in een telefonisch gesprek heb ik die opmerking tegenover C. gemaakt. Niet om Marx het standpunt van de absolute verpaupering in de schoenen te schuiven. Mijn bedoeling was alleen te zeggen, dat al die andere geschriften, waar Marx spreekt over de relatieve verpaupering, niets af doen aan het feit, dat in het "Kommunistisch Manifest" gesproken wordt over absolute verpaupering. Ook in het artikel "Anarchisme-Marxisme" werd alleen maar gezegd, dat er in het K.M. over absolute verpaupering werd gesproken en dat wij 't daar niet mee eens waren.

Dat in het "Kommunistisch Manifest" zo duidelijk over de absolute verpaupering wordt gesproken, doet bij mij wel de vraag rijzen, of het Marx en Engels zelf al allemaal zo duidelijk was, ook al had Marx dan reeds daarvoor gesproken van de relatieve verarming. Hiermee wil ik natuurlijk niet hetzelfde beweren als Mehring, door C. hierboven geciteerd.

Maar nogmaals, niemand der redactie-leden heeft Marx een "absolute verarming" in de schoenen willen schuiven. Zo'n absolute verarming is te zeer in strijd met bijvoorbeeld het hoofdstuk over de Engelse fabriekswetten in het eerste deel van "Het Kapitaal", en C. weet, dat dat hoofdstuk ons allen zeer goed bekend is.

Nu C. zelf heeft verklaard dat het bewuste citaat uit het "Kommunistisch Manifest" inderdaad spreekt over absolute verpaupering, is de basis voor de discussie eigenlijk verdwenen. Toch juich ik de discussie toe, al was het alleen maar om het feit, dat het nog weer eens een helder licht kan werpen op de z.g. "Verelendungstheorie" van Marx, die al tot zovele misverstanden aanleiding heeft gegeven.

J.